

LEGE ZARRA (FORUA) (I): EDESTIA

Lenengo aldietako Bizkaia zelan sortu zan eta zer izan zan, ezin jakin. Alde batetik agiririk ez daukagulako eta bestetik gai au bizitzasun larregigaz aztertzen dalako. Baiña gutzat auxe izango da naikoa: Erdi-Aroan Bizkai-barruan iru lurralde egozala. Lenengo jauneriak bere zabaltasuna Gipuzkoa'n asi eta Nerbion ibaira-artekoa zala eta gero zabalago biurtu zala, Durango-aldea ta Enkarterria gaiñeratu jakozalako.

Iru lurralde oneik bakoitxak bere erakundea euken, bere batzarrak eukezan eta Enkarterrikoak Abellana'da batzen ziran, Durangoaldekoak, ostera, Gerediaga ta Astola'n. Lenengo Bizkaia ez zan beti leku baten batu, Aretxabalagana ta Idoibaltzaga be izan ziran batzar-lekuak, baiña gero Gernika'ko zugazpea artu zan oituraz batzar-leku-lez.

Iru lurraldeak alkartu ziranean, Gernika'ko Batzarrak Batzar Nagusi biurtu ziran, Enkarterikoen eta Durangoaldekoen, gaiñetik. Lurralde bi oneik ez ebezan galdu euren eskubideak eta ordezkariak bialtzen ebezan Gernika'ko batzar nagusietara. Errietako ordezkariak aukeratzeko Eleiz-Ate ta Urietan fogeradunak batzen ziran. Fogerea sendi bat bizi dan etxea da, baiña etxearen jabe ez ziranak, erreteru ziranak, antza, ez euken autarkirik, "Hidalgo, hijo de algo" izateko etxe-jabe izan bear zan. Geroago guztiak artu eben autarkia emoteko eskubidea.

Jokabide au demokrazi lez artu leike, naizta gaur oitzen dan lez "notin bakotxak autarki bat" araua betetu ez.

Jokabide onetan eragin aundia izan eben Oiñaztarrak eta Ganboatarrak. Oneik odoldu eben gizaldietan Euskalerrria. Azkenean curen indarra kendu "Hermandad de Bizkaia" zalakoaren bidez eta bakea egin zan.

Giro onetan sortzen da Euskaldunen oroipenik ederrena dan legedia: Lege Zarra edo Forua.

Baiña zer da Lege Zarra edo Forua?

Sarritan entzuten dogu "eleizaren forua", "gudalosteen forua" edo "Uriaren forua" eta olakoak eta ortik letorkigu burura Lege Zarra edo Forua Gorengo Agintariak emondako almen edo askatasuna edo lege bereizi batzuk dirala eta gaur olako lege bereiziai gorrotoa jake, guztiak legearen aurrean bardiñak ez izatea adierazten daualako. Baiña Lege Zarra deritxon Forua ez da ori. Beste gauza bat da Bizkai'ko Forua esaten dautsaguna: Erriak bere edestian artu dauzan erabagien, lege biurtu diran erabagien laburpena da edo argiago esateko Erriaren Lege Nagusia. Eta legegintzarako oiñarri ta eskubide ori errian sortua da, ekanduz eta oituraz etorria da. Ara zer diñon XIII Alfonso erregeak berak: "Foruak gauza bi daukaz barruan: Ekandua ta oiturea. Oneik sendoak izateko Foru-barrura sartu bear dira".

Lege Zar edo Foru au ez zan idatzi XV eta XVI gizaldietara arte.

Lege askotan agertzen da esaldi au: "Bizkaitarrak oitura lez dauke antxiñatik", baiña legedi idatzirik ez

egoan XV gizaldira arte. Ba-diño Iturriza edeslariak, lenagoko foru batzuk ba-zirala eta irutan idatzi zirala euskeraz eta zarrenak VIII gizaldikoak dir•ala, baiña ori esateko ez daukagu oiñarri ziurrik.

1272n. urtean Artzeniega uri biurtzen dauan agirian, auxe irakurri daikegu: "Bizkaia'k eta Vitoria'k dituen legeak emoten dautseguz". Baiña ez daukagu aldi orretako lege idatzirik, oiturak ziran, baiña, ori bai, guztientzat ezagunak ziran oiturak. Orregaitik emon al izan eutsoezan Artzeniega uri sortu-barriari.

1452n. urtean Idoibaltzaga'n egindako Batzar Nagusi baten auxe erabagi eben: "Batzorde bat sortu, lege guztiak batu eta idazteko". Urte orretako bagillaren 2n. egunean agertu ziran Korrexidoraren aurrera batzordekideak Gernika'ko Andra Maria'ren eleizan eta esan eutsoen erriaren legeak idatzi barik egoteak kalte aundia dakarrela. Korrexidorak ori ontzat artu eban eta batzordekideen ziña artu eban eta jarraian oneik idatzi eben gaur Foru Zarra deritxoguna.

1506n. urtean Korrexidoreak Batzar Nagusian agertu eban Foruan ziran lege batzuk ez egozala argi eta aldatu egin bear zala legedi au.

1626n. urtean, jorraillaren 5n. egunean batu zan Batzar Nagusia Gernika'ko Zugazpean eta legedia barriztatzeko bide ori onartu ondoren, Batzorde bat izendatu eben. Oneik agustuaren amargarren egunean egin eben zin Bilbao uriaren alboan egoan NAJA etxean, korrexidoraren aurrean eta ogei eguneko epea emon jaken euren zeregiña beteteko. Orretarako egunero batuko ziran goizeko seiretatik amarretara eta ordu batetatik bostetara. Azkenengo idazkia aurkeztu eben agustuaren 21n. egunean, artutako epea baiño 9 egun lenengo. 1527n. urtean bagillaren 7n.egunean Foru Barria I Karlos erregeari aurkeztu eutsoen Balladolid'en eta onek izenpetu eta irarteko baimena emon eban.

Esan daigun Foru au erderaz idatzita dagoala eta iñor ez dala arduratu euskeratzeko, arik eta arabar batek, Aramaio'tar batek, Puxana ta Agirregabiria'tar Pedro'k, Estornes Lasa'tar Jose'k lagunduta, 1981n. urtean. Euskeratze-lan au oso gaitxa izan da, Pedro'k barak esan daukun lez. Lege batzuk sarritan itzuli bear izan dauz argi eta zintzo geratu daitezcan eta ez da izan erreza lege-arloko eta aldi aretako itzai dagokien gaurko itza euskeraz aurkitzea. Baiña lana eginda dago eta eskerrak Puxana adiskideari. Nik liburu mardul au irakurri dot eta euskera ederrean egiña ta irakurgarria da.

Oraintsu il jaku Puxana'tar Pedro jauna.

OARRA: Jakingarriak Colección de temas vizcaínos'en. BAK'ek argitaratu eban ZELAIA'tar ADRIAN'en idazki'tik artu dodaz batzutan euskeratu baiño ez. Sarritan zeozer gaiñeratu edo kendu.

OLAZAR'tar MARTIN' ek